

İKİNCİ DÖNEM TEF 'İN SİYASAL DURUŞU¹

Deniz Elif YAVALAR²

ÖZ

İşlevleri ve konumu itibarıyla basın: kamuoyu, siyaset ve siyasal kurumlarla iç içe olmuş; politikanın ve politik yönelimlerin kamuoyuna aktarılmasında önemli bir aracı olmuştur. Basının ayrılmaz bir dalı olarak değerlendirilebileceğimiz mizah, hem toplumun nabzını tutması bakımından hem de siyasal gelişmelere ayna tutması açısından büyük bir öneme sahiptir. Haftalık siyasi mizah gazetesi Tef, ilk defa 7 Ağustos 1954 tarihinde yayın hayatına atılmıştır. 54 sayı çıktıktan sonra 13 Ağustos 1955'te kapanan Tef'in ikinci yayın dönemi, ordunun cumhuriyet dönemindeki ilk siyasi müdahalesi 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasına rastlamıştır. 2. dönem Tef, 22 Haziran 1960 tarihinde yeniden çıkmaya başlamıştır. 48 sayı yayınlanan Tef'in yayın hayatı, 17 Mayıs 1961'e kadar sürmüştür.

Zengin bir yazar-çizer kadrosuna sahip; devrin aydınları olarak adlandırılabilir pek çok ismi (Adnan Tahir, Adnan Veli, Aziz Nesin, Bedii Faik, Bülent Oran, Çetin Altan, Haldun Taner, Halit Kıvanç, Melih Cevdet Anday, Orhan Boran, Rıfat Ilgaz) bir araya getiren Tef, anılan nitelikleriyle mizah basını içinde kendine önemli bir konum edinmiştir. 27 Mayıs 1960 sonrasının önemli tanıklarından biri olan Tef ile ilgili yapılmış çalışmaların sayısı sınırlıdır. Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan bu çalışmada, Tef'in 48 sayısını incelenmiştir. Ayrıca gazetenin siyasal duruşu üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici analizle irdelenmiştir. Milli Birlik Komitesi'ni takdir eden mizah gazetesinde, özellikle Başbakan Adnan Menderes ve arkadaşlarının kâğıt üzerinde çoktan infaz edildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, karikatürçülerin intikam duygusu ile gerçekleştirdikleri sembolik infazların karikatürün sosyal ve siyasal olayları etkileme gücünü kötüye kullandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tef, Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 İhtilali, mizah, basın.

POLITICAL STANCE OF TEF SECOND PERIOD

ABSTRACT

Thanks to its functions and status, the Press has always been interconnected with public opinion, politics and political institutions and has always been a significant means of transmitting political views to public opinion. Humor, which can be considered as an inseparable part of the press, has a great importance both in terms of keeping the pulse of the society and monitoring political developments. Tef, a weekly political humor newspaper, started its publishing life on 7 August 1954. After the 54th issue was published, it was closed on 13 August 1955. Tef's second period of publishing coincided with the aftermath of Coup of 27 May 1960 during which the army made its first interruption in the Republican Era. Tef re-started to be published on 22 June 1960 in its Second Period. The publishing life of Tef, which has 48 issues, continued until 17 May 1961.

¹ Bu makale 14-17 Mart 2019 Tarihleri Arasında Düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumunda Sunulan Bildirinin Geliştirilmiş Tam Metnidir.

² Dr. Öğr. Görevlisi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, deyaval@erciyes.edu.tr., ORCID ID: 0000-0002-1225-8805

Gathering a large number of public figures including Adnan Tahir, Adnan Veli, Aziz Nesin, Bedii Faik, Bülent Oran, Çetin Altan, Haldun Taner, Halit Kıvanç, Melih Cevdet Anday, Orhan Boran and Rifat Ilgaz Tef obtained a great status among humorist press thanks to its aforementioned characteristics. Being one of the most important witnesses for the aftermath of 27 May 1960, Tef has been the subject of a limited number of scholarly works. The study, which uses a qualitative and historical research method, analyzed the 48th issue of Tef. In addition, in order to comment on the political stance of the newspaper, some examples were examined through descriptive analysis. In the humor newspaper applauding the National Unity Committee, it is seen that Prime Minister Adnan Menderes and his colleagues have already been executed on paper. As a result of the evaluations made, it is indicated that the symbolic executions carried out by the cartoonists with the sense of revenge abuse the power of the cartoon to affect social and political events.

Keywords: Tef, Democratic Party, 27 May 1960 Coup, Humor, the Press.

GİRİŞ

Gülümseme, gülme ve düşünme sadece insanlarda bulunan bir ayrıcalıktır. Bu ayrıcalığın oluşturduğu mizah kültürü insanlığın başlangıcından bu yana var olmayı sürdürmektedir (Özer, 2007: 45). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (2005: 806) mizah kavramı, “*eğlendirme, gülme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, ironi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Mizah ürünlerini 3’e ayıran Atilla Özer, işitsel mizahın içine sözlü ve yazılı mizahın girdiğini belirterek fıkra, öykü, roman, şiirin bu tür içine dâhil edildiğini belirtmektedir. Görsel mizah için en önde gelenin karikatür olduğunu vurgulayan Özer (2007: 42), devinim mizahı olarak tiyatro, sinema, meddah ve pandomimi örnek göstermektedir.

Bir kültür kavramı içerisinde yer alan karikatür sanatının Türk insanıyla tanışıklığı 1860’lı yıllara kadar gitmektedir. Karikatür sözcüğü kökeni İtalyanca hücum etmek anlamında olan cari-care ve karakter anlamına gelen carettere sözcüklerinden türeyerek meydana gelmiş; giderek yaşama ilişkilerini mizahına dönmüş, değişik ülkelerde başka isimler almıştır. İngiltere’de ve Fransa’da cartoon, dessind’humour, graphic humour deyimleri ile de kullanılmıştır. İnsan yüzlerinin ve eşyanın abartarak, tuhaflaştırarak resmetmek biçiminde tanımlanan karikatür, doğduğu günden bu yana öncelikle toplumsal aksaklıkları konu edinen ve tümüyle topluma dayalı, topluma dönük, toplumla birlikte var olan bir sanat niteliği taşımaktadır (Balcıoğlu, 1987: 7; Selçuk, 1998: 10). Görsel mizahın içinde yer alan karikatür, çizgiyle mizah yapma sanatıdır (Selçuk, 1998: 12; Karikatürçüler Derneği, 1971: 5-6; Özer, 2007: 1). Karikatür ana başlığını alt başlıklara ayıran Atilla Özer,

karikatürün biçimsel olarak Gülmece Deseni/Vinyet, Karikatür, Bant Karikatür, Çizgi Öykü/Çizgi Roman şeklinde 4 türde³ görüldüğünü ifade etmektedir. Özer, karikatürün içerik/sanatsal anlayış bakımından yüzey sanatlarının⁴ içine girdiğini belirterek portre karikatürü, karikatür, humoristlik desen olarak 3 grupta⁵ incelenebileceğine işaret etmektedir (Özer, 2007: 29-34 ve 43).

Basında karikatürün önemli işlevleri vardır. Haber verme, siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, sanatsal, felsefi, edebi ve psikolojik aktüalite karikatürlere yansımış ve çizgiler⁶ yoluyla bu konulara güncel yorumlar getirilmiştir (Özer, 2007: 63). *“Karikatürün gayesi bir fikir ifadesidir, bu fikir mizahidir fakat güldürmek için icat edilmemiştir. Karikatürün gayesi de sadece güldürmek değildir.”* diyen Turhan

³ Fıkra, öykü, röportaj, haber, analiz, araştırma, köşe yazısı gibi düz metinlerin yanında yazıyı süslemek, yazıya bir görsellik katmak için karikatür çizgisiyle çizilen desenler gülmece deseni ya da vinyet olarak adlandırılırlar. Karikatüre tek kare karikatür de denilmektedir. Bir kişinin, bir olayın, bir durumun tek bir kare içinde mizahsal şekilde kendine özgü çizgilerle yorumlanmasıdır. Batılıların strip adını verdikleri Bant Karikatürü ise, bir kare içinde tamamlanamayan karikatürlere denmektedir. İki, üç ya da daha çok kareden oluşan bu karikatürlerde, ilk kareler izleyiciyi hazırlamak için kullanılır; şaşırtma, etkileme espriyi patlatma son karede olur. Batıda comics adıyla bilinen Çizgi Öykü/Çizgi Roman, kısa bir öykü ya da romanın karikatür çizgileriyle baştan sona kamera ile çekim yapılmışçasına oluşturulan karikatürler topluluğuna denilmektedir. 1880’li yıllarda bir metni süsleyen resimler dizisi olarak ABD’de ortaya çıkan bu tür, daha sonra şahısların ağızından çıkan sözlerin balonlar içinde yazılmasıyla devam etmiştir (Özer, 2007: 29- 33).

⁴ Atila Özer sanatları şöyle sınıflandırmaktadır: *“Yüzey sanatları (resim, fotoğraf, karikatür), hacim sanatları (Heykel, seramik), mekân sanatları (mimarlık, peyzaj mimarlığı), dil sanatları (roman, öykü, şiir), devinim sanatları (bale, dans, mim), eylem sanatları (tiyatro, sinema, gölge oyunu), ses sanatları (müzik).”* (Özer, 2007: 123).

⁵ Portre karikatürü, insanların sadece görüntüsünü ele alarak o kişinin karakteristik öğelerinin öne çıkararak bir anlayışla abartılarak çizilir. Karikatür ise, dergi ve gazeteler için çizilerek, siyasal ve toplumsal olayları işler ve ömürleri kısadır. Yazısı bol ve güldürü içerikli olmasının yanında çizilerinde yoğun abartmalar kullanılır. Sanatsal karikatür ya da grafik mizah adıyla anılan humoristik desen; güldürmek, geniş kitleye seslenmek ya da popüler olmaktan ziyade daha çok düşündürmek ister. Genellikle güncel ve politik olmayan konuları seçer, çizgilerinde abartma ya azdır ya da hiç yoktur. Yazı kullanmaz ya da çok az kullanır (Özer, 2007: 34).

⁶ Hakiki karikatürde mevzu ve çizginin sarmaş dolaş olması gerektiğine dikkat çeken Turhan Selçuk (1998: 5), mevzu ve çizgiyi makası vurup ikisini ayırmaya çalışmanın yapışık kardeşlere ameliyata kalkışmaya benzeterek *“karikatür çizginin nüktenin emrine verildiği sanattır. Çizgi, ancak bu gayeye hizmetle mükellef, bu gayeye hizmet ettiği nispette güzeldir. Firmanız dosdoğru hedefe yönelmelidir. İnsanları, olayları bir düşünür, bir psikolog, bir felsefeci, bir eleştirci gibi izleyip, inceleyip, kendi gerçekçi dünya görüşü doğrultusunda bir sonuca vardıktan sonra, kişileri olumlu ve doğru olana yöneltecek eleştiriye sunarken, mizahi fikrini ve söylediği sarsıcı, etkileyici, vurucu bir şekilde çizgiye dönüştürmektir.”* demektedir.

Selçuk (1988: 15) karikatürün amaçlarını şöyle anlatmaktadır: “*Bağnazlığın, tutuculuğun, cehaletin, çıkarıcılığın, bilinçsizliğin desteklediği kötülükler; ihanetlerle dolu bir dünyada, iyilikleri güzellikleri sezebilmek, görebilmek, anımsayabilmek, savunmak; bilim ve sanat alanında yarınki kuşaklara kalabilecek yapıtlar, güzellikler bırakabilmek; insanı insan yapan, mutlu kılan başlıca amaçlardır*” (Selçuk, 1998: 146). Karikatürcü okuyucu ile iletişimini, karikatürle verilen kısa ve çarpıcı mesajı çizerek gerçekleştirir. Karikatürdeki çizgilerin, simgelerin taşıdığı bir mesaj vardır. İletişimden arzulanan doğru ve etkili bir iletişimdir. Etkili iletişimde karikatür, önemli bir görev üstlenmektedir. Karikatüristler çizgiyi kullanım amaçları ile olayların, politikanın, toplumsal düzenin kendi görüş ve düşüncelerine uygun olması ya da savundukları ilkeler içerisinde gelişmesi arzularını taşıyacaklardır (Özer, 2007:119-120). Özellikle siyasal karikatür söz konusu olduğunda sunduğu temsil biçimleri ve karşı duruş taşıma potansiyelleri ile karikatür, farklı formları bir araya getirerek çoklu okuma imkânı sunan sosyal bir mecra olarak tanımlanmaktadır (Haydari, 2010: 117).

1. Siyaset ve Karikatür İlişkisi: Siyasal Karikatür

Siyasal karikatür, güncel siyasal olayları ve bunları olduran kişileri konu edinen karikatürlerdir. Esprisi gazete ya da dergi yöneticisi tarafından verilen siyasal karikatürler, editoryal karikatür diye de adlandırılmaktadır (Şenyapılı; 2003: 107, 109). Toplumda yaşanan siyasal olayları, politikacıları, ülke yöneticilerini, dünyadaki siyasal gelişmeleri ve uluslararası ilişkileri konu edinen bu karikatürler, çizgi aracılığıyla genel olarak siyasetin gündelik⁷ akışını yansıtmaktadır (Özer, 2007: 45). Hızlı Topuz, siyasal karikatürün özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

Yetenekli bir siyasal karikatürcü kendi becerilerinin dışında iyi bir gazeteci gibi siyasal bir düşünce sahibi olmalıdır. Karikatürcünün vereceği mesaj siyasal bir yorumdur. Mesaj yoksa karikatür de yoktur. Bu mesaj görüntüden (imajdan) oluşur, yazılı bir mesaj gerekmez.

⁷ Turhan Selçuk: “*Politik karikatürler, gelip geçici gibi görünürler ve birçok kişide politik karikatürlerinin ömürlerinin az olduğu düşüncesi vardır.*” diyerek zamana dayanacak karikatürler çizmenin de mümkün olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır: “*Gazetede basılır, 24 saat yaşayan bir kelebek gibi ertesi sabah ölür. Bu tümüyle doğru bir düşünce sayılmaz. Mademki, bugün siyasal olaylardan konular çıkarmak isteyen bir siyaset bilimi var ve mademki siyaset ne kadar değişik görünürse görünsün, birbirine benzer olayların periyodik devamıdır; pekâlâ zamana dayanacak karikatürler çizmek olasıdır. Yaşadığımız dönemin siyasası içinde, değişen olayların değişmez özünü yakalayan karikatürcü, yarınlara kalacak yapıtlar yaratabilir.*” (Selçuk, 1998: 253).

Karikatürün içinde yer alan balonlar ya da alt yazılar grafik humour'u tamamlayan yazılı humour niteliğindedir. Bunlara hümoristik desende hiç yer verilmez, siyasal karikatürde ise bunlara hoşgörü ile bakılabilir. Mesaj okuyucunun bir çarpıda anlayabileceği düzeyde olmalıdır. Siyasal karikatürücü yaptığı karikatüre ne zaman, hangi yerlerde, hangi sosyal ve kültürel bağlamda bakılacağını göz önünde tutmak zorundadır. Siyasal karikatürçüden yansız olması beklenemez. Karikatürdeki biçimlerle, temsil edilen kişiler arasında insana hemen çağrışım yaptırabilecek bir güçte abartılmış bir organ ya da davranış benzerliği olmalıdır (1997: 12).

Politik karikatür, çizgi ve yazıyı bir araya getirerek düşünceye, duygulara ve vicdana ayrı ayrı hitap eder; olması gereken doğru olan, okuyanın olaya dair nasıl hissetmesi ve ne şekilde davranması gerektiği konularında kültürel sembolleri barındıran bakış açıları sunar. Özellikle ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğu toplumlarda karikatür önemli bir politik eleştiri aracı olmuştur. Tarihsel ve belli bir bakış açısının temsili anlamında Orta Doğu'da hem iktidar karşıtı söylem oluşturmak için önemli bir güç olmuş; hem de her dönemde iktidar için bir tehdit unsuru olmuştur. Karikatürün gücü, özgür bir hayal dünyası yaratma, direnme, karşı durma ve aklın sınırlarını zorlamasında yatar (Haydari, 2010: 117). Randall P. Harrison, *The Cartoon* (1981) isimli çalışmasında siyasal karikatürü iki unsurla tanımlamaktadır: "toplumsal protesto ve siyasal ikna" (akt. Gönenç ve Cantek, 2010: 26). Karikatürün toplumsal protesto işlevi, bu sanat dalının eleştirel ve muhalif niteliğiyle ilgilidir. Başlangıcından bu yana karikatür, ticarileşmesi ve popüler eğilimleri dışarıda tutularak, muhalif bir sanat olarak sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu bağlamda siyasal karikatür ile demokrasi arasındaki ilişkiye de değinilmiş ve siyasal karikatürün toplumdaki eleştiri geleneğini pekiştirdiği, ifade özgürlüğünün hayata geçirilmesinde katkıda bulunduğu söylenmiştir. Harrison'un siyasi karikatürü tanımlarken kullandığı ikinci unsur olan siyasal ikna, karikatürün sosyal ve siyasal olayları etkileme gücünün olup olmadığı noktasında araştırmacılar arasında bir fikir birliğine varılamamasına neden olmuştur. Kimi araştırmacılara göre karikatür, kamuoyunun fikrini hem yansıtır, hem de şekillendirir. Bir diğer anlatımla, karikatür sadece topluma hâkim olan inanç, değer ve yönelimleri yansıtmakla kalmaz, bu unsurların oluşumuna ve sürdürülmesine de katkıda bulunur. Bir bakış açısına göre, karikatür olaylardan sonra gelir: Olaylar olduktan sonra karikatür gelişmeleri izler, aktarır ve yorumlar. Ağırlıklı olarak savunulan şekillendirici bakış açısına göre ise,

karikatür olaylara seyirci kalmaz; aksine onları etkileyen, hazırlayan, yönünü belirleyen önemli unsurlardan biridir (akt. Gönenç ve Cantek, 2010: 27). Bu bağlamda karikatürcü ile siyasetçi arasındaki mevcut ilişkiyi bir aşk-nefret ilişkisine⁸ benzeten Gönenç ve Cantek, siyasetçilerin karikatürcüler üzerine gitmelerini, onlarla uğraşmalarını hatta susturmaya çalışmalarını büyük karikatürcü mitinin gerçekmiş gibi algılanmasında önemli bir rol oynadığına dikkat çekerek şöyle devam etmektedir: *“Karikatürcüler kalemleriyle dünyayı değiştirebileceklerine içtenlikle inanmışlardır. Hatta daha da ileri giderek fırçayla adalet dağıtmaya, ceza vermeye bu cezaları infaz etmeye yönelmişlerdir”* (Gönenç ve Cantek, 2010: 29,31).

2. Konu, Amaç ve Önem

İşlevleri ve konumu itibarıyla basın, kamuoyu, siyaset ve siyasal kurumlarla iç içe olmuş; politikanın ve politik yönelimlerin kamuoyuna aktarılmasında önemli bir aracı olmuştur. Türk Basın Tarihi'nde 19. yüzyılda yayın hayatına atılan mizah yayınları, hem toplumun nabzını tutması bakımından hem de siyasal gelişmelere ayna tutması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu yayınlar: Türk siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel atmosferini farklı bir bakış açısından incelenebilmesine olanak tanımaktadır.⁹

⁸ Karikatürist Nezih Danyal'ın karikatür ve siyaset konusundaki *“Kovana Çomak Sokmak”* yazısında şöyle denilmektedir: *“Karikatür arı kovanına çomak sokmaktır bir anlamda. Siyasi arılar, emekçi arıların ürettiği balın paylaşımını yöneten olmak için siyaset yaparlar. Birbirlerini acımasızca eleştirirler. Karşıt görüşlü siyasetçi arılar, ötekilerini cehalet, beceriksizlik, ahlaksızlık, rüşvet almak, yolsuzluk yapmak, yalan ve iftira gibi iğnelerle sokarak yönetimi ele geçirmelerini önlemeye çalışırlar. Kendi siyasetleri esenliğe giden en iyi yoldur. Sonuçta birileri yönetimi ele geçirir. Seçme olanağından yoksun dünyaya gelen, ailemizi, çevremizi, kentimizi, ülkemizi seçme şansı olmayan biz, gün gelir bizi yönetecekleri seçme yüceliğini kazanırız. Seçmen kimliğiyle, ya sözünü ettiğimiz kovanın içinden bize sunulan adaylardan birini yöneten olarak yaratıp, sonra da yakarız. (Yine de oy iğnemizle diğer siyasi arıları mahvettiğinizi düşünüp avunuruz.) Ya da kendi siyasamızı üretip, kimi zaman kovan dışında kalmayı da göze alarak siyaset yapmaya çalışırız. Yönetime giden yolu kendimiz çizeriz. Karikatür, bu kovana dışarıdan, çini mürekkebine batırılmış çomağı sokarak yönetimlerin, yöneticilerin yanlışlarını, aksaklıklarını, çağdışı anlayışlarını işaret etmek, göstermektir. Üzerine bulaşan bu çini mürekkepli eleştiri, siyasetçiyi tedirgin eder, hırçınlaştırır çok nadir olsa da, dışa vurmaz ama haklı bulur. Bunun tersi, muhalif arılar her zaman karikatürcülerin yanında olmuşlardır. Ancak yöneten olduklarında karikatürcülerin işlerine çomak sokmasını istemezler. Ama bunlar da olmasa bizi kim yönetir, onlara hoşgörüle yaklaşmalıyız mantığı, balı üreten yönetilenlere haksızlık olmaz mı? Karikatür hep güçsüzün, ezilenin yanında olmamış mıdır? Öyleyse bu siyaset kovani oldukça, karikatürcüler de çomak sokup duracaklar...”* (Danyal, 2014: <http://pmd.org.tr/>).

⁹ *“Karikatür özellikle basın karikatürü bir toplumun tarihini bize vermektedir. Yazı tarihi sonra kaybeder; karikatürün ise hemen bir önseziyle yazınsal tarihte olduğu gibi geleceğe de ışık düşürdüğü olur.”* (Çeviker, 1997: 30).

Çok partili hayata yönelik ana denemeleri temel almayacak olursak 23 yıllık tek parti iktidarının ardından 1946 senesinde kurulan Demokrat Parti ile çok partili hayata geçen Türkiye, 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti'nin iktidarına tanıklık etmiştir. Siyasi alanda bu gelişmeler yaşanırken, büyük ölçüde toplumdaki hâkim kültür tarafından şekillenen mizah da, köklü değişimlere sahne olan başka bir alandır. Turhan Selçuk (doğum tarihi: 1922), Semih Balcıoğlu (doğum tarihi: 1928), Yalçın Çetin (doğum tarihi: 1934), Ali Ulvi (doğum tarihi: 1924), Ferruh Doğan (doğum tarihi: 1932), Nehar Tüblek (doğum tarihi: 1924), Oğuz Aral (doğum tarihi: 1936) gibi Cumhuriyet'in yetiştirdiği ilk nesil içerisinde yer alan gençler, Türk karikatür sanatına yeni bir şekil vermeye başlamışlardır. Daha sonra “1950 Kuşağı” olarak anılan bu karikatür sanatçıları, savaş sonrası yenileşen dünya karikatürünün etkisiyle yazıya dayanan resimlenmiş fıkralar biçimindeki Cem’de başlayan Ramiz ve Cemal Nadir’le süregelen karikatür anlayışını değiştirmişlerdir. Amerika’da Saul Steinberg’in; Fransa’da Bosc’un, Chaval’in, Sempe’nin; Avusturya’da Flora’nın, Belçika’da Folon’un uyguladığı yazısız karikatür anlayışına uyarak “çizgide mizah akımı” yaratmak ilkesinde birleşmişlerdir (Doğan, 1995: 9; Özer, 2007: 9 ve 147). Eflatun Nuri Erkoç, Ali Ulvi, Ferruh Doğan, Altan Erbulak, Bedri Koraman orta kuşağın ikinci bölümünü oluşturur. İlk orta kuşak sanatçıları ile orta kuşağın ikinci bölümünü oluşturan sanatçılar, karikatürün işlevi üstüne görüşlerini bağdaştırır. Daha sonra Yalçın Tüzecan, Yalçın Çetin, Tonguç Yaşar, Oğuz Aral, Mıstık, Suat Yalaz, Sinan ve Hüseyin Mumcu’yu da aralarına katarlar. 1950’lere dayanan kuşak, karikatüre başlama yılları 1942 ile 1951 arasında değişen sanatçıların tümünü içerir ve bir genelleme ile bu isimlere “orta kuşak sözcüleri”¹⁰, “1950 kuşağı karikatürçüleri” denilmektedir (Balcıoğlu, 1987: 7; Özer, 2007: 7). Kendilerinden önceki kuşakların yazıya dayalı, yazı kaldırıldığında anlamsız kalan karikatürlerine

¹⁰ Orta kuşağın sözcülerinden Hürriyet Gazetesi’nde Sururi, Akşam’da Semih Balcıoğlu, Cumhuriyet’ten Ali Ulvi, Yeni Sabah’tan Altan Erbulak, Vatan’dan Ferruh Doğan, Akşam’dan Mıstık, Yeni İstanbul’dan Turhan Selçuk, Dünya’da Mim Uykusuz gazetelerinde sözcülük görevlerini yerine getirirler. Dergilerde Yalçın Çetin, Yalçın Tüzecan, Nehar Tüblek, Tonguç Yaşar, Suat Yalaz, Sinan Bıçakçioğlu, Eflatun Nuri, Bedri Koraman, Oğuz Aral, Nihat Bali, Şadi Dinççağ ve köyü yansıtan eserleriyle Hüseyin Mumcu aynı görevi yüklenen sanatçılar arasındadır (Balcıoğlu, 1987: 8).

karşın 50 kuşağı, “çizgide mizah”¹¹ olarak adlandırılan; çizginin başlı başına anlam ifade ettiği, çizgi ile konunun bütünleştiği, yazısız çizgilerin hâkim olduğu bir karikatür anlayışını benimsemişlerdir. 50 Kuşağı'nın karikatüre getirdiği yeni anlayış, yalnızca biçimsel bir değişikliklerle sınırlı kalmamıştır. Karikatür sanatında biçimin yanı sıra içerik bakımından da bir değişimi savunan 50 Kuşağı, Osmanlı'dan beri süre gelen mizah ve karikatür anlayışına başkaldırır. Onlara göre; kişilerin fiziksel özelliklerini abartan, onlarla dalga geçen, kişilere endeksli iptidai manada karikatürlerin yerine; genel olarak insanın mizacını konu alan, kalıcı ve evrensel karikatürler yapmak mümkündür (Balcıoğlu, 2003:101-104). O yıllarda yayımlanan Tef ve Dünya Karikatüristleri Albümü' nün önsözünde söz konusu anlayış Ferruh Doğan tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Ferruh Doğan o yazısında şöyle demektedir: *“Karikatür yazıyla yapılan mizahın çizgiyle süslenmesi değildir; karikatür çizgiyle mizah yapmaktır. Çizginin nükteli ifade edecek bir bütünlüğü vardır. Çizgi, bir nüktenin ifadesine yarar. Vasıtaadır. Bu nükte karikatür sanatının özelliğini taşır, çizgiden başka vasıtalarla ifade edilmez. Çizgideki endişe tabiatı aksettirmek değil, nükteli hissettiği gibi verebilmektir”* (Özer, 2007: 8).

50 kuşağının sesini duyuran dergiler zinciri, ilk olarak 41 Buçuk mizah dergisiyle (1952) başlamıştır. Tef (1954), Dolmuş (1956), Taş (1958), (Dolmuş) Karikatür (1958) ve Taş-Karikatür (1959) ile devam etmiştir (Özer, 2007: 15). Haftalık siyasi mizah gazetesi Tef, ilk defa 7 Ağustos 1954 tarihinde yayın hayatına atılmıştır. 54 sayı çıktıktan sonra 13 Ağustos 1955'te kapanan Tef'in ikinci yayın dönemi, ordunun cumhuriyet dönemindeki ilk siyasi müdahalesi 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasına rastlamıştır. 2. dönem Tef, Ertem Eğilmez'in sahipliğinde 22 Haziran 1960 tarihinde yeniden çıkmaya başlamıştır. 48 sayı yayınlanan Tef'in yayın hayatı, 17 Mayıs 1961'e kadar sürmüştür. Zengin bir yazar-çizer kadrosuna sahip; devrin aydınları olarak adlandırılabilir pek çok ismi (Adnan Tahir, Adnan Veli, Aziz Nesin, Bedii Faik, Bülent Oran, Çetin Altan, Haldun Taner, Halit Kıvanç, Melih Cevdet Anday, Orhan Boran, Rıfat Ilgaz) bir araya getiren Tef, yayınlandığı

¹¹ “Çizgide mizah” diye genel olarak tanımlanan bir karikatür anlayışı yaratan kuşak, çizgiyle anlatım biçimini yaratmışlardı. Bunun yanı sıra demokratikleşmenin olmazsa olmaz ilkelerini savunmuşlar kişi hak ve özgürlükler, ekonomik yapının sınıflar çatışmasını, işveren-işçi, ağa-köylü sorunları, sömürü düzeninin eleştirisini gündeme getirmişler, dünya politikasındaki barış gereksinimini, ezilen halkların, ulusların savunucusu olmuşlardır (Doğan, 1995: 9).

yılların toplumsal hayatına değişik yönlerden ışık tutmaya çalışmıştır. Tef, anılan nitelikleriyle mizah basını içinde kendine önemli bir konum edinmiştir. Bu çalışmanın konusunu, haftalık siyasi mizah gazetesi ikinci dönem Tef'in siyasi duruşunu ve içeriğini ortaya koymak oluşturmaktadır. 27 Mayıs 1960 sonrasında önemli tanıklarından biri olan ikinci dönem Tef ile ilgili yapılmış çalışmaların sayısı sınırlıdır. Levent Gönenç ve Levent Cantek'in *Toplumsal Tarih* dergisinde (2010: 26-35) yayınlanan "*Sosyal ve Siyasal Olaylar Üzerinde Karikatürün Etkileme Gücü*" isimli makalesi ikinci dönem Tef gazetesine ilişkin önemli bir kaynak niteliğindedir. Ancak bu gazetenin yayın süresi boyunca incelendiği anlamına gelmemektedir. 48 sayısının incelenmesi bütünlük açısından önem arz etmektedir. Gönenç ve Cantek, ikinci dönem siyasi mizah gazetesi ikinci dönem Tef'in de dahil olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarından verdikleri örnekleri, karikatürist ve mizahçıların sansasyonel haber ve dolayısıyla başarısı arayışının, medyada anlatılan insan hikayelerini farklılaştırdığına; okuru etkileyecek hikayeler seçildiğine ve kimi durumlarda da bu hikayelerin sembolik linç olarak nitelendirilebilecek duygusal tepkilere neden olduğu çatısında yer verilen bilgilere dayandırarak anlatmaktadır. Turhan Selçuk, Tan Oral, Turgut Çeviker gibi karikatür sanatçılarının daha önce bu alanda yapılmış bibliyografik çalışmalarında ikinci dönem Tef, dönemin mizahından bahsederken zengin yazar ve çizer kadrosuna atıfta bulunularak anılmıştır. Genellikle künye bilgileri ve rastgele seçilen karikatür örneklerini vermenin ötesine geçilmediği yayınlarda, ikinci dönem Tef mizah gazetesi hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. NTV Yayınları tarafından 2011 yılında yayınlanan Turgut Çeviker'in "*KarikaTürkiye 2. Cilt – 27 Mayıs'dan Liberalizme (1960-1991)*" isimli eserlerinde 50 Kuşağı çizerlerinden bahsedilirken, Tef siyasi mizah gazetesine kitapta yer verilen karikatürler aracılığıyla atıflar yapılmaktadır. Yapılan literatür taraması sonucunda, araştırma mevzusunu oluşturan konuyla alakalı olarak yapılan mevcut çalışmaların Tef mizah gazetesinin belli bir kesitine ya da belli bir yönüne odaklanan araştırmalar olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca çalışma konusunu, ulusal mizah gazetesi ve gazetenin yayınlandığı dönemin ulusal koşulları oluşturduğu için uluslararası literatürde de bu konuda benzer herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır. İkinci dönem Tef hakkında ayrıntılı bilgiler içeren ve özgün bir karakter taşıyan çalışma, gazetenin yayın politikasını değerlendirmek, basın tarihimiz

konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesine ve benzer araştırmaların önemine dikkat çekmek için yapılmıştır.

3. Araştırma Soruları ve Yöntem

Niteliksel tarihsel tasarım karakterini taşıyan bu çalışmada, Ankara Milli Kütüphanesi'nden temin edilen Tef'in 48 sayısı incelenmiştir. İlgili incelemelerden yararlanılarak mizah gazetesine ilişkin özlü bilgiler verildikten sonra, Tef'in siyasal duruşu üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici/tanımlayıcı analizle değerlendirilmiştir. Kullanılan karikatürler görsel kaynak olarak sunulurken, ikinci dönem siyasal mizah gazetesi Tef'in içeriğini oluşturan konuların neler olduğu, bu konulara nasıl yaklaşıldığı, çizilen karikatürlerin siyasal gündemi neyi, nasıl ve ne şekilde yansıttığı, bu anlamda Tef mizah gazetesinin karikatürlerinin gündemi nasıl etkilediği gibi araştırma sorularından hareket edilmiştir.

4. Bulgular: İkinci Dönem Tef Mizah Gazetesinin İncelenmesi

Çalışmada haftalık yayınlanan ikinci dönem siyasal mizah gazetesi Tef'in (22 Haziran 1960- 17 Mayıs 1961) arasında yayınlanan 48 sayısı incelenmiştir. Tef'in kimlik bilgileri, teknik özellikleri, idari ve yazar-çizer kadrosu hakkında geniş bilgiler verildikten sonra, gazetenin siyasal duruşu üzerinde yorum yapabilmek amacıyla belli başlı örnekler betimleyici analizle irdelenmiştir.

4.1. Kimlik Bilgileri ve Teknik Özellikleri

İlk sayısı 22 Haziran 1960 Çarşamba günü, "*Haftalık Siyasal Mizah Gazetesi*" olarak yayınlanan Tef'in sahibi ve yazı işleri müdürü Ertem Eğilmez, umumi neşriyat müdürü Ferruh Doğan'dır. Tef'in adresi Yanıksaraylar Sokak Esen Han Cağaloğlu-İstanbul'dur. Bahar Matbaası'na bastırılan Tef'in, kapak baskıları AR-EL Matbaası'nda, dizgi ve tertip işleri Hergün Matbaası'nda yaptırılmıştır. Fiyatı 100 Kuruş olan Tef'in baskı sayısına ait elimizde net bir bilgi bulunmamasıyla beraber abonelik şartları ise şöyledir: Yıllığı 50 TL, 6 aylık 25 TL. Her hafta çarşamba günleri okuyucusuyla buluşan haftalık mizah gazetesinin künye bilgileri 3. sayfanın başında yer almaktadır ve 20 sayfa yayınlanmaktadır. Samanlı kâğıda basılan Tef'te, iç sayfalarda yer alan karikatürler siyah beyaz çizgilerden oluşmaktadır. Dergide

sadece ön ve arka kapak karikatürler renklidir. Ebadı 25 cm genişliğinde, 34 cm yüksekliğinde olan Tef'in, sayfa planı bazen 2 bazen de 3 sütundan oluşmaktadır.

Satış gelirleri dışında gazetenin gelir kaynağı reklâm ve ilânlardır. Tef'i incelediğimizde, banka, gazete, kitap, temizlik ürünleri, deodorant, içecek, ilaç, reklamlarına rastlamaktayız. Taş Dergisi'nin ilk sayısında yayınlanan reklam, tam sayfa ilan olarak Kim Dergisi'ne aittir. İlan ve reklamlar genellikle 18. ve 19. sayfalarda yayınlanmaktadır. Tef'in ilan şartları şöyledir: İç sayfalar santimi 12 TL, kapak içleri santimi 10 TL.

4.2. Gazete Çalışanları: İdari ve Yazar-Çizer Kadrosu

1954-1955 yılları arasındaki ilk yayın döneminde Tef'in¹² yayınevi adına sahipliğini Ertem Eğilmez yapmıştır. İlk sayısı 22 Haziran 1960'da yayınlanan ikinci

¹² 1954-1955 yılları arasındaki ilk yayın döneminde Tef siyasi mizah gazetesi, 2010 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler ABD Yüksek Lisans programında Tebessüm Yılmaz tarafından hazırlanan “*Demokrat Parti Döneminde Hazırlanan Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)*” isimli çalışmasıyla ele alınarak 48 sayısıyla analiz edilmiştir. Yılmaz, söz konusu tezinde 1954-1955 yılları arasında yayınlanmış olan Tef siyasi mizah dergisi aracılığıyla dönemi okumaktadır. Tebessüm Yılmaz, yüksek lisans tezinde, birinci dönem Tef'le ilgili şu bilgileri vermektedir: “*Haftalık siyasi mizah gazetesi başlığı ile Tef, ilk defa 7 Ağustos 1954 tarihinde yayın hayatına atılmış, 6 Ağustos 1955 tarihinde de son sayısı yayınlanmıştır. 1960 senesinde askeri darbenin hemen ardından da yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Yayınevi adına sahipliğini Ertem Eğilmez yapmıştır. Müfit Duru'nun yazı işlerinden sorumlu olduğu dergide, karikatür sekreterliğini de Altan Erbulak üstlenmiştir. Zengin bir yazar ve çizer kadrosuna sahip olan Tef'te: Çetin Altan, Refik Halit Karay, Adalet Cimcoz, Suavi Süalp, Bülent Oran, Doğan Nadi, Semih Balcıoğlu, Ratip Tahir, Ferruh Doğan, Mıstık (Mustafa Eremektar), Turhan Selçuk başta olmak üzere dönemin pek çok ünlü ismi yer almıştır. Türkiye'de gerçek manada sosyal içerikli karikatürleri ilk çizen ve kızıl karikatürist olarak anılan; Markopaşa'da çizdiği dönemde komünist olduğu gerekçesi ile mahkûm edilen Mustafa Uykusuz başta olmak üzere Çetin Altan, Burhan Felek, Bedii Faik, Refik Halid Karay gibi önemli ve iktidar katında pek de muteber olmayan isimlerinin yer aldığı dergi ilk sayısından itibaren 'muhalifet' yapmak üzere bir araya geldiklerini ilân etmiştir. İçerik olarak bakıldığında Markopaşa geleneğini devam ettiren dergi, gerçek anlamda gündemi takip eden 'siyasi' bir mizah dergisi olabilmeyi başarmıştır. Tef, kadın erkek ilişkileri, aile, köyden kente göç, belediyeçilik faaliyetleri, kadrolaşma, güncel iç ve dış politika meseleleri başta olmak üzere, yayın hayatı boyunca pek çok konuyu ele almıştır. Genel manada Tef'in bir 'taraf' dergisi olmadığını söyleyebilmek büyük ölçüde mümkündür. Dönemin iktidar partisi DP başta olmak üzere, mevcut tüm*

dönem haftalık siyasi mizah gazetesi Tef'in, sahibi ve yazı işleri müdürü Ertem Eğilmez'dir. Gazetenin yayın hayatının tüm evrelerinde, imtiyaz sahibi olarak Ertem Eğilmez'in adı geçmektedir. Haftalık Mizah Gazetesi Tef'in yazar kadrosunda şu isimler yer almaktadır: Adnan Tahir, Adnan Veli, Alplaçın, Aziz Nesin, Bülent Oran, Çetin Altan, İlhan Engin, Haldun Taner, Halit Kıvanç, Orhan Boran, Reşat Ekrem Koçu, Rifat Ilgaz, Selami İzzet Sedes, Süavi Sualp, Yalçın Kaya, Zahir Güvemli. Tef'in künyesinde yer alan karikatüristler de şöyledir: Ali Ulvi Ersoy, Altan Erbulak, Ayhan Başoğlu, Bedri Koraman, Bayram Küçük, Eflatun Nuri Erkoç, Ferruh Doğan, Mustafa Eremektar, Nehar Tüblek, Oğuz Aral, Ratip Tahir Burak, Sadi Dinççağ, Semih Balcıoğlu, Suat Yalaz, Turhan Selçuk, Yalçın Tüzecan, 29. sayıdan itibaren Hüseyin Korkmazgil. Tef'in 48 sayısındaki içerik, biçime göre incelendiğinde başyazı, köşe yazısı, fıkra, öykü, röportaj, deneme, analiz, araştırma, reklam gibi düz metinlerin yanı sıra, gülmece deseni, karikatür, bant-karikatür, çizgi öykü/çizgi roman şeklinde konuşma balonlarına yer verdiği tespit edilmiştir. İlk 12 sayfasının gündemdeki siyasi olaylara ve onların eleştirilerine ayıran Tef'te: Yassıada duruşmaları, siyasi partiler, basın, zam haberleri, işsizlik gibi politik, hukuksal ve ekonomik meseleler; kadın-erkek ilişkileri; arkadaşlık-komşuluk, bayramlar; tarihi miras; sağlık; eğitim gibi konulara ayrılmış olan sayfalarda ilgili temaları destekleyen yazı ve karikatürlere de yer verilmiştir. İlk 4 sayısında başyazılarını anonim şekilde yayınlayan Tef'in 31. sayıya kadar başyazılarını Bedii Faik, 48. sayıya kadar da Emin Galip Sandalcı yazmıştır.

22 Haziran 1960 Çarşamba günü yayınlanan ilk sayısını okuyucusuyla buluşturan İkinci dönem Tef'in "*Biz Davacıyız*" başlıklı başyazısında, derginin bundan önce 7 Ağustos 1954'te çıkmaya başladığı hatırlatılarak "*sabık ve sakıt iktidar, çıkar çıkmaz rahatsız olduğu bu dergiyi batırmak için elindeki bütün demokrasi dışı aletleri kullanmaya başladı. Kadromuzdaki imzalardan dolayı radyo reklamlarımızı kabul etmedi. 21 Ağustos 1954'te üçüncü sayımızın kapak karikatürünü suçlayarak dergimizi toplattı. 34. sayımızdan itibaren hakkımız olan*

siyasi partiler ve dergi kadrosu tarafından 'yanlış' uygulandığına inanılan her türlü politika ve faaliyet hedef tahtasına oturtulmuştur." (Yılmaz, 2010: 34-40).

kâğıdı, sebepsiz olarak kesti. Nihayet 13 Ağustos 1955'te 54. ve son sayımızı çıkararak, siz sevgili okuyucularımıza veda etmek zorunda kaldık” denilmektedir. *“Tef yeni mizahın önderi, bu mizahı yaratan yeni kuşağın toplandığı dergi idi”* diyen Tef kadrosu, birinci dönem Tef'in kapanması ile söz konusu kuşağın yine yazdığını ve çizdiğini belirterek takibata uğradıkları, sorguya çekildikleri, hapislere girdikleri halde susmayarak 27 Mayıs devrimini yaratan kuşak olduklarını yazmaktadır (Tef, c.1, s.1, 1960: 3). Demokrat Parti İktidarını suçlayan ve onlardan davacı olduklarını açıklayan Tef'in başyazısı şöyle sonlanmaktadır: *“Bütün sabıklardan davacıyız. Çünkü bu adamlar tarihte çalınacak en kıymetli şeyi çaldılar: Bunlar bizim on yılımızı çaldılar”* (Tef, c. 1, s. 1, 1960: 3). Benzer bir şekilde 13 Temmuz 1960'ta yayınlanan Tef'in 4. sayısında yer alan *“Katlanmak”* isimli başyazıyı kaleme alan Bedii Faik, cumhuriyet döneminin ilk siyasi müdahalesi 27 Mayıs 1960 İhtilali'ni *“milli devrim”* olarak ifade etmektedir. Bedii Faik, *“On yılda ne hale mi girmişiz? Yıkılan devrin özeti mi? 10 yılda yaşamamışız, ancak katlanmışız!..”* diyerek tepkisini ifade etmektedir (Tef, c. 1, s. 4, 1960: 3). 17 Mayıs 1961 tarihinde 48. sayı ile yayın hayatına veda eden Tef'in son sayısı incelendiğinde, yayın hayatına son vereceği ile ilgili herhangi bir bilgilendirme, açıklama yapılmamıştır.

Aziz Nesin'in *“Taşlamaları”*, romanları *“Bayan Döviz”*, *“Çember”*; Çetin Altan ve Halit Kıvanç'ın hazırladığı mizahi röportaj sayfası *“Yassıda Gülleri”*, *“Çapkın Hırsız”*, Selami İzzet Sedes tarafında hazırlanan *“Dişbudak”* sayfa 4, 5 ve 6'da okuyucusuyla buluşmaktadır. Genellikle kendi içlerinden birinin biyografisini (Turhan Selçuk, Ali Ulvi Ersoy, Ferruh Doğan, Çetin Altan, Suat Yalaz, Tekin Aral, Sezgin Burak, Ferit Öngören) takdim eden dosya sayfa 7'de yer alırken, Suavi Sualp'in hazırladığı şiir ve edebiyatın kadim ustalarını tanıtan *“Meşhur Sanatkârları Tanıyalım”* ; Adnan Veli tarafından hazırlanan *“Emniyet Müdürlüğü”*, *“Karagöz'ün Kilyos Sevdası”*, *“Mal Beyanı”* sayfa 10'da yer almaktadır. 8. ve 9. sayfalarını tam sayfa karikatürler ile olaylar ve yankılarına ayıran Tef, 27. sayıdan itibaren ikinci cilde geçmiştir.

Derginin komik öğeleri daha ağır basan diğer sayfalarında, genellikle kadın-erkek ilişkilerinin ele alındığı hikâyeler, seçme sözler, her türlü konuya ilişkin mizahî fıkralar, telif ve tercüme hikâyeler, seçkin yerli ve yabancı karikatüristlerin eserleri

yer almaktadır. Adnan Tahir'in çevirisiyle hikâyeler (Mevsimsiz Bir Arzu, Chaval Biraz da Müzik); Taş devri karikatürleri; Oğuz Aral'ın hazırladığı “Vites Mahmut” bant karikatürleri; “Nereden Nereye” ile Melih Cevdet Anday; çeviri hikâyeleri Alplaçın'ın (Dedektif Bürosu Ring Lardner'den, Yum Gözünü Aç Ağzını sayfası); Adnan Tahir tarafından hazırlanan Süperlatif; Fahri Alev'in hazırladığı Simit ve Ümit, Bedri Koraman ve Suavi Sualp'in hazırladığı hikâyelerin yanı sıra “Bilmemek Ayıp Değil” ve “Akademili Karikatürler” Tef'in sayfalarında kendilerine yer bulurken, Suat Yalaz-Tonguç ve Ferruh Doğan'ın hazırladığı yazı ve karikatürler (kadın denen varlık, erkek denen meçhul, çocuk denen mahlûk-İşte İstanbul: Babıali, İşte İstanbul: Dolmabahçe); Nemrut Amca, Okuyucu Mektupları bölümleri de yer almaktadır. 46. sayıda itibaren Rıfat Ilgaz'ın¹³ Hababam Sınıfı okuyucusuyla buluşmaya başlamıştır.

4.3. İkinci Dönem Tef'in Betimleyici Analizi

27 Mayıs 1960 tarihinde başkanlığını Orgeneral Cemal Gürsel'in yaptığı ve Milli Birlik Komitesi¹⁴ adı altında toplanmış olan bir subay grubu, emirleri altındaki askeri birliklerle birlikte Ankara ve İstanbul'daki bazı önemli yerleri ele geçirmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime doğrudan el koyduğunu açıklamıştı (Gevgilili, 1987: 149-150). Tef'in 22 Haziran 1960'ta yayınlanan ilk sayısında yer alan Ata'nın İzi isimli kapak karikatüründe, Cumhuriyet'i temsil eden Atatürk'ün ayak izleri, DP'lileri simgeleyen bir adamı acımasızca ezmektedir. Cumhuriyet değerlerinin Demokrat Parti tarafından harcanışına tepki gösteren kapak karikatürü, ordunun yönetime el koymasına gönderme yapmaktadır.

¹³ 26 Nisan 1961'de yayınlanan 45. sayısının başyazısında Tef okuyucusuna şöyle seslenmektedir: “Sizden gördüğümüz rağbete karşılık her sayımızı daha da zenginleştirmek için daha güzelleştirmek için Tef kadrosu yeni takviyelerle kuvvetlendirildi. Türk Mizahının Milli Takımı adını alan Teğçiler'e ünlü mizah yazarımız Rıfat Ilgaz da katıldı.” (Tef, c. 2, s. 45, 1961: 3).

¹⁴ Millî Birlik Komitesi, ilk iş olarak TBMM ve hükümeti fesh etmiş her türlü siyasal faaliyeti yasaklamıştı. İlk bildirimde, hareketin hiçbir şahıs ve zümreye karşı olmadığı açıklanmasına rağmen, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan ile bütün bakanlar kurulu üyeleri ve Demokrat Parti'nin önde gelen yöneticileri tutuklanmışlardı (Cumhuriyet Ansiklopedisi c. 2, 2002: 385).

Şekil 1. Atanın İzi

Kaynak: (Tef, c.1, s. 1, 1960: Kapak).

“Bu Gidiş” alt yazısıyla yayımlanan diğer bir karikatürde, DP’lilerin yönetimindeki Demirkırat adındaki şilep, dalgalarla boğuşmaktadır. Cumhuriyet’i temsil eden Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi; ‘artık deniz bitti, kaçacak yeriniz yok’ imasıyla iktidarı uyarmaktadır. Karikatürün alt yazısında şöyle denilmektedir: “*Bu karikatür 1.8.1951 tarihinde Ankara’da Ulus Gazetesinde neşredilmişti. Ratip Tahir 9 yıl önce sabıkların Atatürk gençliğine çarparak batacağını bilmişti.*” (Tef, c. 1, s. 1, 1960: 9-10).

Şekil 2. Bu Gidiş!..

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 1, 1960: 9-10).

Cinayet masası alt yazısı ile çıkan Ferruh Doğan imzalı kapak karikatüründe, 3 kılıç görülmektedir. Kılıçların altlarında Beyazıt-Uşak-Kayseri yazmaktadır. DP’li yöneticilerin önlerinde duran not kâğıtlarında “Basını Yok Etme Projesi, Muhalefet

Katliam Projesi ve Harbiyeyi Yok Etme Projesi” yazmaktadır. DP’nin 1957-1960 döneminde¹⁵ yürüttüğü özel girişim ağırlıklı karma ekonomi, 4 Ağustos Kararları’nı, toplantı ve söz hürriyeti, üniversite muhtariyeti, adli teminat, ispat hakkı, seçim emniyeti, dönemin Ankara Hilton’u olarak tabir edilen hapishanenin gazetecilerle dolup taşmasını, gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithaline gidilmesini, ilan ve reklamların tek elden dağıtımının kabul edilmesini, özel ticari ilanların da hükümet denetimine girişi gibi iktidarın getirdiği baskı yasalarını eleştiren¹⁶ karikatür, Demokrat Parti’nin önde gelen yöneticilerinin tutuklanmamış olsalar yönetime doğrudan el koyduğunu açıklayan Türk Silahlı Kuvvetleri’ni de etkisizleştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmak isteyeceğine gönderme yapmaktadır.

Şekil 3. Cinayet Masası

¹⁵ (Albayrak, 2004: 317-367,516-626).

¹⁶ Tef, “Salim Başol” isimli başyazılarında DP’nin yönetimini şöyle eleştirmektedir: “Düşükler varlıkları ve davranışlarıyla lekeledikleri, kararttıkları son yıllarda mide ve vicdan alım-satımına ait pazarlıklarla, ya da kaba ve işin ötesini hesaplamaz tehdit ifadesiyle toplumun saygıdeğer bütün kurumlarının karşısına dikilmişlerdi. Onları kösteklemek, kendi çıkarlarına, hesaplarına uygun yollardan yönetmek hevesindeydiler. Basını, üniversiteyi, halk oyunu ve adaleti zincirli yahut güdümlü unsurlar hüviyetine sokmak, böylece memleketin dertli fakat soluksuz, çaresiz sinesine tüm ağırlıklarıyla bağdaş kurup yerleşmek arzusundaydılar. Bu başarısız, hüsrarla biten oyunun nasıl bozulduğunu, neler pahasına önlendiğini hepimiz biliyoruz. Düşüklerin korkak, sarsak, kör hırslı adımları, onları Yassıada’ya ulaştırdı. Başol, bahis konusu kurumlardaki diğer benzerleri ile birlikte baskıya, tehdide, kaba kuvvetler bir dikta rejimine karşı duruşun, yılmayışın, hesap soruşun güçlü bir temsilcisidir işte.” (Tef, c. 1, s. 26, 1960: 3).

Kaynak: (Tef, c.1, s. 6, 1960: Kapak).

Ali Ulvi-Suat Yalaz tarafından çizilen “Askerlik Dersleri” altyazısı ile çıkan bir karikatürde, vatandaşın DP’nin baskıcı politikalarından askeri müdahale sayesinde kurtulduğu imajı verilmiştir (Tef, c.1, s.8, 1960: 9). Haftanın Hatları bölümünde Ferruh Doğan imzasını taşıyan isimli başka bir karikatürde de, Türk bayrağı, ordu ve basın yan yana görülmektedir. Alt yazısında ordu ve basın “Beraberiz!” denilerek iktidardan uzaklaştırılan Demokrat Parti (DP), cumhuriyet çizgisi temsilinden dışlanmış olarak çizgi diline taşınmıştır (Tef, c.1, s.1, 1960: 4).

Şekil 4. Askerlik Dersleri

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 8, 1960: 9)

Şekil 5. Beraberiz

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 1, 1960: 4).

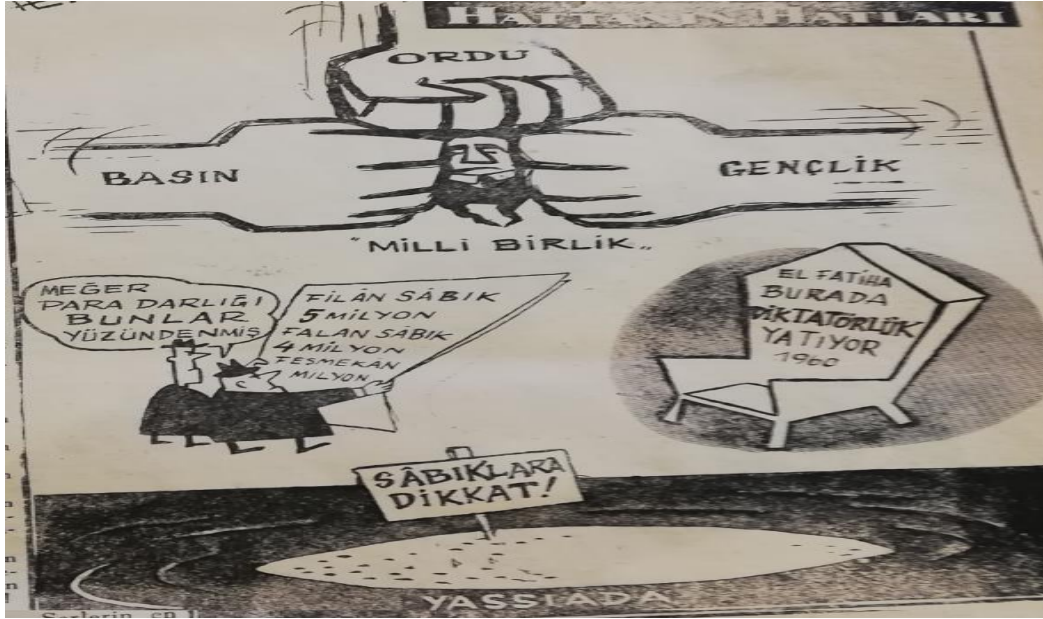
Tef siyasi mizah gazetesinde 27 Mayıs sonrasında yayımlanan karikatürlerin, sembolik linç ve infaz¹⁷ örneklerini oluşturduğu söyleyebilmek mümkündür. Tef’in

¹⁷ Sembol en genelde başka bir şeyi temsil eden bir edim ya da şey demektir. Daha özele inildiğinde ritüel, rüya yada mitin anlam bilimsel alanlarındaki en küçük anlam birimidir. Psikanalizde bir sembol, bilinçaltındaki bastırılmış bir arzuyu temsil eden bir edim ya da nesnedir (Marshall, 2014: 64). Linç kavramı ise, Türkçe Sözlük’te şöyle tanımlanmaktadır: “*Halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine suç olan davranışta bulunmuş birini yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi*” (Püsküllüoğlu, 2010: 643). Linç sözcüğünün mecazi kullanımlarının gündelik dilde hayli yaygınlaşarak bir temas ve fiziksel yok etme kastı olmadan gerçekleşen sosyal saldırganlığı da tanımlar hale gelmiştir. Bu noktada saldırganlık yönelten kişi hedef aldığı diğer kişiyi öldürmeyi değil aşağılamayı, küçük düşürmeyi ve karalamayı arzular. Bu sembolik şiddet bir çeşit manipülasyon

bu döneme özellikle Yassıda Duruşmalarına rastlayan ilk 24 sayısında neredeyse tamamı tasfiye edilen DP kadrolarıyla ilgili bir kısmı kapakta olmak üzere 25 adet darağacı imgesi içeren karikatür yayımlanmıştır. Bunun dışında, doğrudan darağacı sembolünü kullanmamakla beraber, tasfiye edilen DP kadrolarının ölümünü veya öldürülmesini gerektiğini çağrıştıran pek çok karikatüre yer verilmiştir. Örneğin birinci sayıda yayımlanan Ferruh Doğan imzalı bir karikatürde iktidarı simgeleyen bir koltukta “*El Fatiha Burada Diktatörlük yatıyor, 1960*” yazmaktadır (Tef, c.1, s.1, 1960: 3).

sürecidir. “*Linç kurbanıyla, onun meselesiyle doğrudan alakalı olması bile gerekmez; yığılmış hoşnutsuzlukların yükü, engellenmişlik duygusunun biriktirdiği saldırganlık potansiyeli, zayıf ve serbest bir hedef bulmuştur, boşalır onun üzerine*” diyen Tanıl Bora konuyla ilgili sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, antropoloji literatüründe linç sözcüğünün daima refakatçisinin gruh kavramı olduğunu vurgulamaktadır (Bora, 2008: 3).Gruh kelimesi ise şöyle tanımlanmaktadır: “Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, sürü.” (Püsküllüoğlu, 2010: 420). Sembolik linç kavramını karikatür için de kullanan Gönenç ve Cantek, “*linç basit bir ifadeyle adil bir yargılama olmadan, mutlak olarak ölümle sonuçlandırılan bir cezalandırmadır; yargısız infaz biçiminde nitelendirilmesi bu nedenledir. Sembolik linç, medya dolayısıyla fiziksel linçin hazırlayıcılarına da yapmaktadır. Asıl önemlisi hedef alan birey ya da azınlıkların öldürülmesi ceza gerektirmeyen fiiller olarak gösterilmektedir. Mesele konuşulmayacak ya da mahkemede uzatılmayacak kadar yalındır. Karikatürist bu sembolik linç dilini üretmeye başladığı andan itibaren kamusal sahnede kendisini kitle sanatının bir temsilcisi bir klişe üreticisi olarak bulur. Olumlu anlamlar içerebilecek manevi otorite olarak karikatürçünün yerini taraf olmuş, entelektüel vasıflarını yitirmiş bir profesyonel almıştır. Elbette geçmişte manevi otorite olacak kadar ideal bir dönem ve durum olmuşsa eğer. Modern toplumlar milli kimliklerinin inşasında kanonik anlatıları kullanırlar. Mizahçılar ve özel olarak karikatürçüler de bu oluşuma katkı veren üreticilerdendir. Cumhuriyetin ilk yıllarından vereceğimiz örneklerle karikatürist ve mizahçıların bu kanonik anlatımı idealize ettiklerini, meşru muhalefet ve eleştirileri ise tahkir ve tezyifle karşılayarak sembolik linç ve infaz yaptıkları görülebilir.*” demektedir (Gönenç ve Cantek, 2010: 31).

Şekil 6. Yassıada

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 1, 1960: 3).

Genel olarak Tef'in 27 Mayıs'ın hemen sonrasında çizilen karikatürleri analiz edildiğinde, Milli Birlik Komitesi'ni takdir ettikleri¹⁸ görülmektedir. Varlık dergisinde yayınlanan "*Tanka Karşı Çizgi: Darbeler ve Karikatür*" isimli yazısında Turgut Çeviker, karikatürcülerin bu tavrını devrim sarhoşluğu olarak yorumlayarak şöyle devam etmektedir:

"1960'larda DP'yi tasfiye eden düşünce yanlıları 27 Mayıs'ı devrim veya ihtilal; tasfiye edilen düşünce yanlıları ise darbe olarak değerlendirmişlerdir. Karikatürcü açısından 27 Mayıs, 10 yıl arayla gelen 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbesinden farklıdır. Çünkü 27 Mayıs, karikatürcünün üzerinden Demokrat Parti'nin baskısını kaldırmış ve onu görece de olsa yaratma ve yayınlama özgürlüğüne kavuşturmuştur. Diğer 2 darbe için böyle bir tutum söz konusu değildir. 27 Mayıs sonrası TSK'nın çekilip TBMM'nin yeniden siyasal hayata dönmesi geçiş dönemini sona

¹⁸ "*Hürriyete Doğru*" başlıklı başyazıda hürriyetin 1908'de, 1950'de de geldiği ifade edilerek silahlı kuvvetlerin hediye ettiği bu hürriyeti kaybetmemek için ne yapılması gerektiğinin altı şöyle çizilmektedir: "*Yayasından şoförüne, işçisinden köylüsüne, öğrenciden öğretmenine, gazeteciden profesörüne kadar hepimizi bekleyen ağır fakat zevkli vazifeler var. Bir ahlak ve fazilet devrini yaratmak bizim elimizde şimdi. Akşam başınıza yastığa koyduğunuz zaman lütfen kendinize sorunuz: - Ben bugün Türkiye'mizin İkinci Cumhuriyeti için ne yaptım? Bir memlekette nöbet yalnız hudutlarda beklenmez. Şimdi hepimiz nöbete çağrıldık. Biz şimdi memleketin silahsız kuvvetleriyiz. Vazifemiz, Silahlı Kuvvetlerimizin yanında yer almaktadır.*" (Tef, c. 1, s. 2, 1960: 3).

erdirmiştir. Adalet Partisi ve Süleyman Demirel'in 1965'te iktidara gelişine değin karikatürcü 27 Mayıs'ın ekmeğini yemiştir. Bu manzara şunu göstermektedir: '27 Mayıs sonrası siyasal hayatın yeniden başlamasına değin süren dönem, DP'nin sorgulanması ve ordunun alkışlanması olarak özetlenebilir. Karikatürcüler, DP'lilere karşı-yargılanma sürecinde karikatürlerde kurulan darağaçlarıyla yargısız infaz dâhil her türlü haklı eleştiriyi yaparlar. Artık hukukun kucağında oldukları halde yazar-çizerler tarafından saldırı ve aşığılamalara maruz kalırlar.' Oysa mizahın görevi düşene vurmaktır değildir. Bu bir bakıma devrim sarhoşluğu olarak da yorumlanabilir'' (Çeviker, 2009: 30-31).

Aydın Engin tarafından hazırlanan "Kitabın Adı Budur: Tan Oral" isimli kitapta, Turgut Çeviker'le benzer paydada buluşan Tan Oral da şunları söylemektedir:

"Benim izlediğim bu karikatürcüler kuşağı kısa bir süre sonra bu çizdikleriyle bir iktidarın değişmesine de aracılık ettiler. Bu beni üzerimde de çok büyük bir etki yaptı. Yani Demokrat Parti'nin demokratik çizgiden saptığı iddiasının karikatüre yansması... Burada siyaset konuşmuyorum, karikatür konuşuyorum, bunu özellikle vurgulamak istiyorum. O iktidarı onun iktidar anlayışını ciddi şekilde eleştirerek sonunda 27 Mayıs gibi sonuca giden bir sürecin içinde yer aldılar. Bu çok etkileyici bir şey. Ama bir de hazin olan yanı var... Hazin olan şudur: 60'tan sonra bu karikatürcü kuşağı ya da grubu 60'tan önce çizdikleri, o iktidarı sarsan çizgilerini bu kez düşene vurarak aynen devam ettirdiler ve birdenbire bütün etkileri sıfırlandı. Artık kimse onları sevmiyordu. Artık gazetelerde yerleri yoktu. O zamanlar işte gazete patronları kendi aleyhlerine olduğunu görerek hepimizi işten attılar derlerdi. Hayır, öyle değildi. Onlar 1960 öncesinde bir siyasi iktidarı sarsacak işler yaparak toplumda el üstünde tutuluyorlardı. 60'dan sonra artık kaybetmiş bir iktidarın hapisteki insanlarıyla dalga geçmeye devam ettiler ve aylarca idamları savunan, o adamların asılmasını savunan çizgiler yayımladılar. Toplumda onları affetmedi. 50 Kuşağı karikatürcülerin bir zamanlar harikulade olan konumu uzun yıllar yerlerde süründü'' (Aydın, 2006: 366-367).

8. sayıda yayımlanan "Karşılama Töreni" isimli kapak karikatüründe de, Vatan Cephesi'ne V.C ocağı Cehennemi şeklinde ifade edilerek, Celal Bayar'ı zebaninin karşıladığı ve hoş geldin dediği görülmektedir (Tef, c.1, s.8, 1960: Kapak). 13. sayıda yayımlanan bir başka karikatürde önünde yolcu salonu tabelası bulunan bir odada bekleyen DP'nin lider kadrosunun kalıcı olmadığı mesajı verilmiştir.

Şekil 7. Tef

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 8, 1960: Kapak).

Şekil 8. Yazısız

Kaynak: Tef, c. 1, s. 13, 1960: 12).

Sayı 9'da yayınlanan kapak karikatüründe Menderes “*Asmayacaklar, asacaklar, asmayacaklar*” şeklinde papatyadan fal tutmaktadır (Tef, c.1, s.9, 1960: Kapak).

Şekil 9. Asacaklar, Asmayacaklar

Kaynak:Tef, c. 1, s. 9, 1960: Kapak).

Tef'in 24. sayısının kapağında Bedri Koraman imzasıyla yer alan Veda Konseri alt yazılı karikatürde de, Menderes ve arkadaşları “*Bir ihtimal daha var o da....mi dersin*” şarkısına gönderme yapılarak resmedilmiştir. Ölmek ifadesi yazılmayarak eksik bırakılmıştır. Ancak kamu tarafından iyi bilinen bu şarkıdaki

sözlerin kolayca tamamlanabileceği aşıkardır (Tef, c.1, s.24, 1960: Kapak). Sayı 28'de yayınlanan başka bir kapak karikatüründe Menderes “*Kazasız belasız 1961 yılını da idrak ettik arkadaşlar, daha nice yıllara*” diyerek kadehini bunun şerefine kaldırmaktadır (Tef, c.2, s.28, 1960: Kapak).

Şekil 10: Tef Kapak

Kaynak:(Tef, c. 1, s. 24, 1960: Kapak).

Şekil 11: Tef Kapak

Kaynak: (Tef, c. 2, s. 28, 1960: Kapak).

“*Hadi Gelsenize*” serisinin ilk karikatüründe 27 Mayıs 1960 darbesinin olduğu gün tutuklu bulunduğu hücrenin camından atlayarak intihar ettiği¹⁹ öne sürülen İçişleri Bakanı Namık Gedik, bulutların üzerinde kanatlanmış bir melek olarak gösterilmektedir. Gedik, kabine arkadaşlarına hitaben karikatürün alt yazısında “*Hadi Gelsenize*” demektedir (Tef, c.1, s.6, 1960: 5). Gedik, her sayıda uzayan sakalını bulutlardan aşağı sarkıtarak DP’li arkadaşlarını çağırmaya devam eder. 11. sayıda Gedik sakalsızdır ve yine “*Hadi Gelsenize*” diye çağrısını tekrarlamaktadır. 12. sayıdan itibaren sakalları uzayan Gedik, 18. sayıda (Şekil: 13) sakallarını keserken çizilmiştir (Tef, c.1, s.18, 1960: 5). 19. sayıdaki “*Hadi Gelsenize*” serisinde (Şekil: 14) bulutların altında Demokrat Partililer ’in yargılandığı duruşma salonu ve düşen takvim yaprakları vardır (Tef, c.1, s. 19, 1960: 5). Sözü geçen bu seri, 21. Sayıda (Şekil: 15) son bulur. Sakalları uzamış olan Namık Gedik, boynuna taş bağlayarak kendini bulutlardan aşağı atar. Karikatürün alt yazısı

¹⁹ (Sabah Gazetesi, 2015: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/27-mayis-darbesinin-ilk-kurbani-namik-gedik/4>).

şöyledir: “*Bunların işleri uzadı, beklemekten bıktım. Tekrar intihar ediyorum*” (Tef, c.1, s.21, 1960: 5).

Şekil 12. Hadi gelsenize

Kaynak: (Tef, c.1, s. 6, 1960: 5)

Şekil 13. Hadi Gelsenize

Kaynak: (Tef, c.1, s. 18, 1960: 5)

Şekil 14. Hadi Gelsenize

Kaynak: (Tef, c.1, s. 19, 1960: 5)

Şekil 15. Gedik...

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 21, 1960: 5).

Yassıada'da duruşmalara 14 Ekim 1960'da başlanmış, kararın açıklandığı 15 Eylül 1961'e kadar geçen 11 ay 1 gün içinde toplam 592 sanık hakkında 19 ayrı dava açılmıştı. Yassıada davaları; ağır ceza, siyasi ve yolsuzluk davaları olmak üzere 3 ana grupta²⁰ toplanıyordu (Yücel, 2001: 163-165). 14 Ekim'de görülmeye başlayan Köpek davasında Celal Bayar ve eski Tarım Bakanı Nedim Ökmen, Afganistan Kralı tarafından Bayar'a hediye edilen bir Afgan tazısını zorla hayvanat bahçesine satmaktan; 31 Ekim'de Menderes de gayri meşru çocuğunu öldürmeye azmettirmek suçundan yargılanmıştı.²¹ Sayı 19'da Köpek davası ve Bebek davasını kapağına taşıyan Tef, mutluluktan gülümseyen bir mübaşir tarafından mahkeme salonuna çağrılmaktadır. "Menderes'in suçlarına ait yeni vesikalar bulundu" alt yazısı ile Mıstık tarafından çizilen başka bir karikatürde Menderes: yolsuzluk, suiistimal, hırsızlık vesikalarıyla görülmektedir (Tef, c.1, s. 4, 1960: 6).

Şekil 16. Tef Kapak

Kaynak: (Tef, c. 1, s. 19, 1960: Kapak)

Şekil 17.Vesikalı

Kaynak: (Tef, c.1, s. 4, 1960: 6).

²⁰ Bu davaların adları şu şekildedir: Köpek davası, 6-7 Eylül Olayları davası, Bebek davası, Vinileks şirketi davası, Dolandırıcılık davası, arsa davası, Ali İpar davası, Değirmen davası, Barbara davası, Örtülü Ödenek davası, Radyo davası, Topkapı olayları davası, Çanakkale olayları davası, Kayseri olayları davası, Demokrat İzmir davası, Üniversite olayları davası, İstimlâk davası, Vatan Cephesi davası, Anayasa'nın ihlali davası (Yücel, 2001: 163-165).

²¹ (Cumhuriyet Ansiklopedisi C. 3, 2002: 15-16).

Yassıada Duruşmalarının 25 Kasım-2 Şubat tarih aralığında görülen Örtülü Ödenek²² davasına denk gelen sayı 37'nin kapak karikatüründe Yargıç: “*Milletin parasını yerken vicdanının sesini duymadın mı?*” diye sormaktadır. Menderes zihninden geçen şampanya şişesi, musiki dinletisi gibi dünyevi yaşamsal zevkleri düşünürken resmedilmiş ve “*Hayır bay yargıç duymadım... Sokakta çok gürültü vardı*” şeklinde cevap vermektedir (Tef, c. 2, s.37, 1961: Kapak). DP, 9 Aralık 1953 tarihinde CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkındaki kanun adıyla tasarısını meclise vermişti (Çavdar, 1996: 46). İnönü tasarı üzerine söz aldığında şöyle diyecektir: “*Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindediniz*” (Demir, 2011: 85). Sayı 17'nin kapak karikatürüne taşınan bu olay, DP'lilerin içinde bulunduğu duruma bakıldığında İnönü'nün 7 sene önce söylemiş olduğu sözlerinde haklı olduğu imasını vermektedir.

Şekil 18. Tef Kapak

Kaynak: (Tef, c. 2, s. 37, 1961: Kapak).

Şekil 19. Tef Kapak

Kaynak:(Tef, c. 1, s. 17, 1960: Kapak).

“Son Çare” alt yazısı ile 39. sayısının kapağında Menderes, “*Ya yaya şaşa İsmet paşa çok yaşa*” demektedir. Tef, Eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın

²² (Cumhuriyet Ansiklopedisi C.3, 2002: 16).

kardeşleri ve eniştesinin son bir ümit İsmet İnönü'ye giderek, idamların durdurulmasını istemelerine²³ gönderme yapmaktadır.

Şekil 20. Son Çare

Kaynak: (Tef, c. 2, s. 39, 1961: Kapak).

Milli Birlik Komitesi tarafından hazırlanan, Basın İlan Kurumu ile ilgili kanun 2 Ocak'ta, basın mesleğinde çalışan ile çalıştırılanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin 212 sayılı kanun 10 Ocak'ta yürürlüğe girmişti. Kanuna göre, fikir işçileri iş kanunu kapsamı dışında kaldığı için, basın çalışanlarının iş yerleri ile aralarında sağlam sözleşmeler bulunması hükme bağlanmıştı. Çalışma koşullarını, sosyal hakları ve ücretleri önemli ölçüde iyileştiren düzenlemeler söz konusuydu. Ancak, hazırlanan kanunlara karşı olan Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Yeni İstanbul, Vatan ve Yeni Sabah gazetelerini üç gün çıkmama kararı almışlardı. Ayrıca basın çalışanlarına sağlanan hakların gazete sahipleri için yıkım olacağını ileri sürüyorlardı.²⁴ Sayı 31'de durumu ele alan karikatürü ile Tef, Milli Birlik Komitesinin hazırladığı kanunu savunmaktadır (Tef dergisi, c.2, s.31, 1961: 10).

²³ Bu olayı İnönü'nün damadı Metin Toker şu şekilde anlatmaktadır: "Gözyaşları içindeydiler. İsmet Paşa'nın elini öptüler, ondan şefaet rica ettiler. İsmet Paşa derhal elinden geleni yapacağını söyledi. Berrin Menderes'in ziyareti bu sırada oldu, gözleri yaşlı, fakat vakurdu, "Paşa Hazretleri, onu ancak siz kurtarabilirsiniz" diyor ve ağlıyordu. İsmet Paşa saat 11'de toplanılacağını bildirdi, "Merak buyurmayınız ne mümkünse onu yapacağım," diyordu." (Bakışık, 2009: 130-131).

²⁴ (Cumhuriyet Ansiklopedisi C.3, 2002: 10).

Şekil 21: Tef

Kaynak: (Tef, c. 2, s. 31, 1961: 10).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

27 Mayıs sonrası önemli tanıklarından biri olan Tef'in yazı ve çizgi dilinde pek çok konu işlenmiştir. İktisadi ve politik konular (Yassıada duruşmaları, siyasi partiler, dış politika, hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı, hizmet yetersizliği, işsizlik, iktidar sorunsalı ve siyasetçi profili, basın, zam haberleri, işsizlik); sosyal yaşama dair konular (kadın-erkek ilişkileri, aşk, cinsellik, moda, arkadaşlık-komşuluk, toplumsal inanç ve gelenekler, bayramlar, tarihi miras, sağlık, eğitim) işlenmiş ve ilgili temaları destekleyen yazı ve karikatürlere de yer verilmiştir.

Basın, bugün olduğu gibi ikinci dönem Tef'in yayımlandığı dönemde de, siyasi bir arena olma ve gündeme yön verme niteliklerini taşımaktaydı. Genel olarak Tef'in 27 Mayıs'ın hemen sonrasında çizilen karikatürleri analiz edildiğinde, Milli Birlik Komitesi'ni takdir ettikleri görülmektedir. Demokrat Partililere açık ve sert bir dilde tavrını gösteren Tef'te, Demokrat Parti'nin yöneticileri sabık, düşük, güruh olarak betimlendikleri birçok karikatüre konu olmuşlardır. Menderes: korkak, hünersiz, maharetsiz, düşkün ve biçare gösterilmektedir. Demokrat Parti'nin gerçek yüzünü gösterdiği savını öne süren Tef'te, kamuoyunun belleğinde ortadan kaldırılmaları, yok edilmeleri gerektiği düşüncesinin kuvvetlenmesine yardımcı olacak 25 adet darağacı imgesi kullanılmış ve infaz en sık işlenen ana yönelimlerden biri olmuştur. Özellikle Başbakan Adnan Menderes ve DP'li arkadaşlarının kuramsal olarak çoktan infaz edildiği görülmektedir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Tef çizirlerinin bir temas ve fiziksel yok etme kastı olmadan gerçekleşen sosyal saldırganlığı yönlendiren görsellik/anlamlar sunmasıyla sembolik linçin gücünü kullandığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda çizilen karikatürlerin, intikam duygusu ile hedef aldığı kişiyi öldürmeyi değil aşağılamayı, küçük düşürmeyi ve karalamayı arzulamakta oldukları ve karikatürün sosyal ve siyasal olayları etkileme gücünü suiistimal ettiklerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Mustafa (2004). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Ankara: Phoenix Yayınevi.

BAKŞIK, Şeref (2009). CHP İle Bir Ömür. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

BALCIOĞLU, Semih (1987). Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

BALCIOĞLU, Semih (2003).Memleketimden Karikatürcü Manzaraları, İstanbul: Can Yayınları.

BORA, Tanıl (2008). Türkiye'nin Linç Rejimi, Genişletilmiş Baskı, Birikim Kitapları, İstanbul: İletişim Yayınları.

CUMHURİYET Ansiklopedisi (2002). C. 2 (1941-1960), (Yayın Kurulu: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

CUMHURİYET Ansiklopedisi (2002). C. 3 (1961-1980), (Yayın Kurulu: Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÇAVDAR, Tefik (1996). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995, Ankara: İmge Kitapevi.

ÇEVİKER, Turgut (1997). Karikatür Üzerine Yazılar, İstanbul:İris Yayıncılık ve Filmcilik Ltd. Şti.

- ÇEVİKER, Turgut (2009). Tanka Karşı Çizgi: Darbeler ve Karikatür, Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, 76. Yıl, sayı: 1218, s: 30-33.
- DEMİR, Şerif (2011). Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesine Olaylar, İstanbul: Timaş Yayınları.
- DOĞAN, Ferruh (1995). "Türk Karikatürünün Siyasal Gelişimi", Ankara Uluslararası Karikatür Festivali (19-23 Mayıs 1995), Yayına Hazırlayanlar: Nezih Danyal, Günce Erdal, Tuğba Üçbudak, Baran Yatağan, Deniz Koç, Deniz Ulaş Ercan. Karikatür Vakfı Yayınları, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- ENGİN, Aydın (2006). Kitabın Adı Budur "Tan Oral Kitabı", İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GEVGİLİLİ, Ali (1987). Yükseliş ve Düşüş, Ankara: Bağlam Yayınları.
- GÖNENÇ, Levent ve CANTEK, Levent (2010). "Sosyal ve Siyasal Olaylar Üzerinde Karikatürün Etkileme Gücü", Toplumsal Tarih dergisi, Sayı: 193, s: 26-35.
- HAYDARI, Nazan (2011). "Neoliberalleşme Sürecinde Basın Karikatürleri: Çokseslilik ve Radyo", Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı, Erzurum: Mega Ofset.
- KARİKATÜRCÜLER Derneği(1971). "Başlangıcından Bugüne Türk Karikatürü", Antoloji Dizisi: 3, İstanbul: Karaca Ofset.
- MARSHALL, Gordon (2014). Sosyoloji Sözlüğü, Çeviren: Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ORAL, Tan (2011). "Gülmenin Hayat, Sanat, Mizah ve Komedi ile Olan İlişkisi", Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiri Kitabı, Erzurum: Mega Ofset, sayfa:167-171.
- ÖZER, Atila (2007). Karikatür Yazıları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma Uygulama Merkezi Yayınları.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2010). Arkadaş Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

ŞENYAPILI, Önder (2003). Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim Niye Çiziyor?, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları.

SELÇUK, Turhan (1998). Grafik Mizah, (Derleyen: Turgut Çeviker), İstanbul: İris Mizah Kültür Yayıncılık.

TEF, Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi:

22 Haziran 1960, Sayı: 1, C.1

29 Haziran 1960, Sayı: 2, C:1

13 Temmuz 1960, Sayı: 4, C: 1

27 Temmuz 1960, Sayı: 6, C:1

10 Ağustos 1960, Sayı: 8, C:1

17 Ağustos 1960, Sayı: 9, C: 1

31 Ağustos 1960, Sayı: 11, C: 1

7 Eylül 1960, Sayı: 12, C: 1

14 Eylül 1960, Sayı: 13, C: 1

12 Ekim 1960, Sayı: 17, C: 1

19 Ekim 1960, Sayı: 18, C: 1

26 Ekim 1960, Sayı: 19, C: 1

9 Kasım 1960, Sayı: 21, C: 1

30 Kasım 1960, Sayı: 24, C: 1

14 Aralık 1960, Sayı: 26, C: 1

28 Aralık 1960, Sayı: 28, C: 2

18 Ocak 1961, Sayı: 31, C: 2

1 Mart 1961, Sayı: 37, C: 2

15 Mart 1961, Sayı: 39, C:2

26 Nisan 1961, Sayı: 45, C:2

TOPUZ, Hıfzı (1997). *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

TÜRKÇE Sözlük, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YÜCEL, M. Serhan (2001).*Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları.

YILMAZ, Tebessüm (2010).“Demokrat Parti Döneminde Hazırlanan Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)”,Yıldız Teknik Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İNTERNET

DANYAL, Nezh (2014). (<http://pmd.org.tr/nezih-danyalin-kaleminden-politika-ve-basin/>). (Erişim Tarihi: 4.02.2019).

SABAH Gazetesi(2015).(<https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/27-mayis-darbesinin-ilk-kurbani-namik-gedik/4>). (Erişim tarihi, 10.03.2019).